

Andrija Filipović

student doktorskih studija

Grupa za teoriju umetnosti i medija, Interdisciplinarne studije Univerziteta umetnosti u Beogradu

endymion23@gmail.com

Sarah Ahmed, *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others*, Durham–London, Duke University Press, 2006.

Prvo pitanje koje Sara Ahmed (Sarah Ahmed), profesorka studija rase i kulture na Goldsmiths koledžu na Londonskom univerzitetu, u knjizi „Kvir fenomenologija” (*Queer Phenomenology*) postavlja je „šta znači biti orijentisan?”. Glavni interes kojim se vodi u ovom radu jeste istraživanje pitanja orijentacije i to, pre svega, seksualne orijentacije. Šta znači živeti seksualnost kao orijentisanu, kakva je razlika u tome ka čemu i ka kome smo orijentisani željom, šta znači za kvir (*queer*) studije ukoliko se postavi pitanje seksualne orijentacije kao fenomenološko pitanje – sve su ovo ključni problemi sa kojima se Ahmed hvata u koštac u svojoj četvrtoj i poslednjoj po redu knjizi.

Queer Phenomenology je pokušaj dovođenja kvir teorije i kvir studija u bliži dodir sa fenomenologijom. Ona prati pojam „orijentacije“ kroz različita mesta, prostore i temporalitete i nudi drugačiji način promišljanja prostornosti seksualnosti, roda i rase. Ahmed uzima fenomenologiju Huserla, Merlo-Pontija i Hajdegera kao osnovnu metodologiju zato što ona naglašava važnost živog iskustva, intencionalnosti svesti, značaja blizine i onog priručnog, kao i ulogu ponovljivih i uobičajenih činova u oblikovanju tela i svetova.

Međutim, fenomenologija nije jedina metodologija kojom se Sara Ahmed koristi u formulisanju *queer* modela orijentacija. Pored kvir studija, feminističke teorije i kritičke teorije rase, ona se koristi marksizmom i psihoanalizom u artikulaciji načina na koji objekti i tela doppevaju do orijentacije. Koristeći se dvema strategijama istovremeno – *pokvirujući* fenomenologiju i upravljajući kvir teoriju ka fenomenologiji – cilj ove knjige je da prikaže načine na koji su tela rodno određena, seksualizovana i određena da pripadaju nekoj rasi putem položaja u prostoru, odnosno u diferencijaciji između *levog* i *desnog*, *ispred* i *pozadi*, *iznad* i *ispod*, *dalekog* i *blizu*. Druhim rečima, ova knjiga nudi model načina na koji tela postaju orijentisana time kako zauzimaju vreme i prostor.

Queer Phenomenology je „skromna knjiga“, kako kaže Sara Ahmed (21). Sastoji se od tri poglavlja od kojih svako prati razvoj pojma orijentacije – od razmišljanja o ovom pojmu unutar fenomenologije do pitanja seksualne orijentacije i orijentacije orijentalizma kao tačke koja služi za preispitivanje načina na koji rasizam orijentiše tela.

Prvo poglavlje počinje istraživanjem pojma orijentacije u fenomenologiji i posebno odnosa između percepcije, čina i pravca. Sara Ahmed pažljivo prati fenomenološke tekstove u razvijanju pojma orijentacije koji dalje istražuje putem konkretnih primera. Takođe, njen cilj je da

pokaže kako se određeni predmeti, koji se javljaju u samoj fenomenologiji, pojavljuju a koji nam mogu pokazati načine na koji se fenomenologija sama može upraviti u drugim pravcima koje do sada nije istraživala. Upotrebom marksističke i feminističke teorije, ovo poglavlje knjige istražuje kako orijentacija fenomenologije na sto za pisanje može zavisi od forme rada koji su u fenomenološkom procesu ispitivanja potisnuti. „Možda su drugi prostori oni gde Huserlov pogled ne uspeva da odluta, kao što je prostor kuhinje – to jest, prostori koji su često povezivani sa ‘radom’ koji se vezuju za telo u okviru brige i održavanja. Da li Huserlov pogled izbegava da se kreće tuda jer su ti prostori oblikovani prikrivenim radom; jer mu taj rad daje sposobnost ‘mišljenja’ o stolu za pisanje?“ (63).

U tom smislu je sto za pisanje koji Huserl koristi kao primer za fenomenološku redukciju odlična ilustracija. Ahmed pokazuje kako je tzv. eidetičkom redukcijom koja ispostavlja temelj fenomenologiji kao disciplini uklonjena rodna i klasna „pozadina“. Naime, postavlja se pitanje dostupnosti paradigmatičnog stola za pisanje onima koji su „drugi“ Huserlove kulture – ženama, crncima, *queer* ljudima uopšte. Sto za pisanje je predmet prema kome se ne može svako orijentisati, niti kome svako ima pristup. Određena tela imaju pristup samo nekoj vrsti stolova, dok neka uopšte i nemaju pristup stolu za pisanje koji podrazumeva intelektualni, nematerijalni rad. Prvo poglavlje istražuje načine na koje su prostorne orijentacije (odnosi blizine i daljine) oblikovane drugim društvenim odnosima kao što su rod i klasa a koji utiču na ono što se javlja u vidnom polju, ali koji ni sami nisu puke datosti već efekti ponavljanja činova tokom vremena.

U drugom poglavlju *Queer Phenomenology* Sara Ahmed postavlja pitanje šta znači „kvirovati“ fenomenologiju i odgovor na pitanje počinje razmatranjem Merlo-Pontijeve filozofije u kojoj se kvir momenti zaista odigravaju – kao trenuci u kojima se svet pokazuje „nakrivo“. Merlo-Ponti opisuje kako se ovaj kvir svet „reorijentiše“, što Sara Ahmed opisuje kao „postajanje vertikalnim“ perspektive. U svetlu ove Merlo-Pontijeve diskusije kvir trenutaka, u ovom poglavlju Ahmed istražuje načine na koje tela postaju *ispravna* usklađujući se sa određenim linijama koje su uvek već date. Ona pokazuje kako kompulsivna heteroseksualnost funkcioniše kao „sprava za ispravljanje“ čitajući znake kvir želje kao devijacije od prave/ispravne linije. Kvir fenomenologija po Ahmedovoj nudi novi i drugačiji pristup seksualnoj orijentaciji promišljajući mesto objekta u seksualnoj želji i izučavajući načine na koji telesna usmerenost ka tim objektima utiče na to kako tela naseljavaju prostor i kako prostori naseljavaju tela.

Već na nivou percepcije, kako je pokazao Merlo-Ponti, svet biva *ispravljen*, prostor se deli po vertikali i horizontali i telo se uči orijentaciji u takvom prostoru. Međutim, taj model pokazuje i kako takav „ispravljen“, koordinisani svet zapravo i zavisi od kvir „iskakanja“ i zakrivljivanja prostora. Dodir kao takav igra bitnu ulogu u formiranju prostora, ali nije sve svakom telu u doseg do dodira. „Dodir uključuje ekonomiju: diferencijaciju između toga ko se može doseći a ko ne može“ (107). Kvir orijentacije prema drugim ljudima i predmetima jesu stvar svakodnevnog pregovaranja, svakodnevni rad u ophođenju prema percepcijama drugih i nasiljem koje može uslediti kada takve percepcije postanu društvena forma.

Treće poglavlje počinje razmatranjem značaja „orijenta“ u „orijentaciji“ i tvrdi da orijentacije uključuju rasno određivanje prostora, odnosno da rasizam funkcioniše kao način orijentacije tela u određene pravce. Ljudi postaju ova ili ona rasa zbog načina na koji zauzimaju prostor, kao što je prostor već zauzet kao efekt rasnog određivanja. Sara Ahmed takođe se bavi razmatranjem tela koja su „kod kuće“, a koja ne naseljavaju „belinu“ (*whiteness*). Tu se poziva na vlastito iskustvo s obzirom na to da je mešane rase, i piše o načinu na koji ta mešana genealogija određuje koji su objekti za nju dostupni. Imati mešanu genealogiju takođe može uključivati, po Sari, kvir isključiva sa linija konvencionalne genealogije. Tela koja ne produžuju „belinu“ takvih prostora su „zaustavljena“ što prouzrokuje dezorijentišuće posledice.

Pitanje bele rase kao „pozadine“ zapadnoevropskog društva razmatra u okvirima sličnosti, to jest načina na koji tela postaju slična putem „deljenja beline“ kao „osobine“, kao posledicu takve bliskosti u kojoj su određene „stvari“ uvek već „na mestu“. Belina postaje društveno nasleđe. Primajući belinu kao dar, bela tela, ili bar tela koja mogu biti prepoznata kao bela, dospevaju do toga da poseduju belinu kao zajedničku osobinu. Nasleđe se može shvatiti i kao telesno i kao istorijsko. „Predaja“ istorije je i društveni i materijalni način organizacije sveta koji oblikuje materijale iz kojih se sastoji jedan život kao i samu materiju tela. S obzirom na to da je istorija sačinjena od onoga što se „predaje sa kolena na koleno“ kao uslova u kojima živimo, to znači da je ona uvek već tu pre našeg dolaska. Time su uslovi življenja sa belom rasom kao društvenom pozadinom utemeljeni. „Takvo nasleđe se može promišljati u okvirima orijentacija: nasleđujemo doseg nekih objekata, onih koji su nam ‘dati’ ili su nam bar učinjeni dostupnim putem porodičnog doma. Ovde ne tvrdim da je ‘belina’ jedan takav ‘dosežan objekt’, već da belina kao orijentacija smešta određene stvari unutar dosega. U objekte bismo uključili ne samo fizičke objekte, već i stilove, sposobnosti, aspiracije, tehnike, čak svetove. Smeštajući određene stvari u doseg, svet zadobija oblik; beli svet je svet orijentisan oko ‘beline’ (...). Rasa postaje, u ovom modelu, pitanje onoga što je u dosegu, onoga što je dostupno opažanju i delanju“ (126).

Fokusirajući se na orijentaciju u „seksualnoj orijentaciji“ i orijent u „orijentalizmu“, Sara Ahmed na vrlo inovativan način spaja kvir teoriju i fenomenologiju. Fenomenologija kao filozofska disciplina nikada se zapravo, u radovima ključnih mislilaca Huserla, Merlo-Pontija i Hajdegera, nije bavila pitanjima kao što su seksualnost, rasa i klasa. Kvir teorija, pak, oduvek se usredsređivala na poststrukturalističke teorije jezika i označitelja te nikada nije dospevala do problema utelovljenja na zadovoljavajući način. *Queer Phenomenology* ispravlja propuste ove dve teorije. Ispitujući šta znači za tela to što su situirana u prostoru i vremenu, ona istražuje načine na koje se tela oblikuju krećući se kroz svet upravljajući se ka ili od objekata i/ili drugih. Biti „orijentisan“ znači osećati se kao kod kuće, znati gde se stoji ili imati određene predmete nadohvat ruke. Orijetacije određuju ono što je blizu tela ili ono što se može dosegnuti. Kvir fenomenologija otkriva način na koji su društveni odnosi prostorno uređeni, kako kvir izmešta i preoblikuje ove odnose ne želeći da prati prihvaćene puteve i kako politika dezorijentacije smešta određene objekte unutar dosega tela.

Snaga i inovativnost rada Sara Ahmed leže i u promišljanju mogućnosti specifične kvir politike. Ona poziva na razmišljanje o dezorijentišućem efektu kvira na predmete i ljude, ali na vrlo istančan način. Umesto da prigrli radikalnu kvir politiku koja raskida sve veze sa hetero- i homonormativnošću, ona ukazuje na činjenicu da je namesto puke reprodukcije zacrtanih linija ipak moguće proizvesti kvir efekat dezorijentacije čak i unutar normativnih mesta *par excellence* kao što su dom, porodica, nasleđe itd. Umesto na formiranje kvir geta, Ahmed poziva na aktivno „kvirovanje“ samih osnova koje utemeljuju normativnost. Kvir politika zasniva se na posvećenosti i to posvećenosti „demokratskoj raznovrsnosti i proliferaciji formi seksualne disonance“ (178). Te proliferirajuće forme ne bi bile prepoznatljivije, već bi oblikovale forme društvenosti i seksualnosti koje nisu dostupne kao linije koje bi trebalo pratiti, iako se mogu pojaviti iz takvih linija. Kvir politika takođe podrazumeva osvrt na uslove koji su omogućili formiranje tih linija. Taj osvrt je ujedno i odbijanje nasleđivanja, jer nasleđivanje prošlosti za kvir ljude zapravo znači nestanak. Zadatak kvir politike leži u promišljanju linija genealogije kao uslova mogućnosti za drugačiji način prebivanja u svetu.